

ԵԳԻՊՏՈՍԻ ԱՐՏԱՔԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ
1952-1970 ԹԹ.

Թագավորական իշխանության կողմից Եգիպտոսի անկախացման և նրա ինքնուրույնության ամրապնդման համար կատարված լուրջ քայլերի բացակայությունը հանգեցրել էր Եգիպտոսի ներսում բազմաթիվ գաղտնի և ոչ գաղտնի կազմակերպությունների առաջացմանը, որոնք միասնական էին հիմնականում Եգիպտոսի անկախությունը վերականգնելու հարցում՝ մնացած հարցերում ունենալով իրարից տարբեր տեսակետներ և նպատակներ: Այս կազմակերպություններից մեկն էլ «Ազատ սպաներ» կազմակերպությունն էր, որը 1952 թ. հուլիսի 23-ին տեղի ունեցած հեղաշրջման արդյունքում եկավ իշխանության գլուխ¹:

1952 թ. հուլիսի 23-ին Գամալ Աբդել Նասերի գլխավորությամբ «Ազատ սպաներ»-ի կողմից Եգիպտոսում տեղի ունեցած պետական հեղաշրջումը արաբական աշխարհում կարևորագույն իրադարձություններից մեկն էր, և լուրջ հետևանքներ ունեցավ ինչպես Եգիպտոսի, այնպես էլ ողջ արաբական աշխարհի համար: Այնուամենայնիվ, 1952 թ.-ի հուլիսի 23-ին հեղաշրջում կազմակերպած զինվորական սպաները, իշխանության գալով, չունեին գործողությունների հստակ ծրագիր: Արտաքին քաղաքականության մեջ կարևորագույն խնդիրներից էր հանդիսանում Եգիպտոսի վրա բրիտանական վերահսկողության վերացումը և բրիտանական զորքերի դուրսբերումը Եգիպտոսից:

Անգլիայի հետ հարաբերություններում զգալի տեղ էր գրավում նաև Սուդանի հարցը: Միապետական Եգիպտոսը պահանջում էր Սուդանը միացնել Եգիպտոսին: Եգիպտոսի հեղափոխությունից հետո նոր իշխանությունները հասկացան նման պահանջների անիրատեսական լինելը և վարձում էին խնդիրը այլ կերպ լուծել: Հաշվի առնելով տարածաշրջանում և միջազգային ասպարեզում ստեղծված նոր

¹ Dekmejian H., Egypt under Nasir, London, 1972, p. 23.

իրադրությունը՝ Անգլիան իր հերթին դիմեց որոշակի զիջումների, և անգլո-եգիպտական բանակցությունները ավարտվեցին 1953 թ. փետրվարի 12-ին՝ Կահիրեում համաձայնագրի ստորագրմամբ², համաձայն որի՝ Անգլիան հրաժարվում էր համակառավարումից՝ կոնդումինիումից, իսկ Եգիպտոսը՝ Սուդանի հետ միասնական պետություն ստեղծելու գաղափարից:

1945-1946 թթ.-ին, երբ բրիտանացիները հեռացան Կահիրեից, նրանց ռազմածի մեծ մասը՝ 80.000 մարդ, տեղափոխվեց Սուեզի ջրանցքի շրջանում տեղակայված բազաներ³: 1954 թ.-ի հոկտեմբերին՝ երկարատև բանակցությունների արդյունքում անգլիական զորքերը սկսեցին դուրս բերվել Եգիպտոսից⁴:

Անգլիական զորքերի դուրսբերման համաձայնագիրը Նասերի արտաքին քաղաքականության ամենամեծ հաղթանակներից էր, որի շնորհիվ իրականացավ Եգիպտոսի ազգային-հայրենասիրական ուժերի մի քանի տասնամյակներ տևած երազանքը, այն է՝ Եգիպտոսի լիակատար անկախացում Անգլիայից:

1955 թ.-ից սկսած՝ Եգիպտոսում Խորհրդային Միության դիրքերի ամրապնդման հետևանքով ամերիկյան քաղաքականությունը տարածաշրջանում էլ ավելի ակտիվացավ՝ ուժեղացնելով երկու գերտերությունների միջև առճակատումն ու անմիջական բախման հնարավորությունը: 1950-ական թթ. ԽՍՀՄ և ԱՄՆ միջև ընթացող սառը պատերազմը Եվրոպական մայրցամաքից տեղափոխվեց Մերձավոր և Միջին Արևելք՝ այստեղ տեղի ունեցող նշանակալից զարգացումները ենթարկելով գերտերությունների գլոբալ քաղաքականության տրամաբանությանը:

1950-ական թթ.-ին երկու գերտերությունների միջև ընթացող սառը պատերազմի պայմաններում Եգիպտոսը իր արտաքին դաշնակցի դերում տեսավ Սովետական Միությանը, որը աշխարհաքաղաքական առումով շահագրգռված էր Եգիպտոսի հետագա զարգացմամբ: Ակնհայտ է Նասերի Սովետական միության հանդեպ դրական

² Հովհաննիսյան Ն., Արաբական երկրների պատմություն, հ. III, Ե., 2006, էջ 267:

³ Կարապետյան Ռ., Արաբական երկրների նոր և նորագույն պատմություն, Ե., 2003, էջ 178:

⁴ Агаряшев А., Гамаль Абдель Насер, М., 1979, с. 100.

կողմնորոշման ճիշտ լինելը, քանի որ ԱՄՆ-ն չէր պատրաստվում օգնել նոր անկախացած կամ նոր անկախացող Արաբական երկրներին, այս թվում Եգիպտոսին իրենց նախկին գաղութատերերից անկախանալու և գործում, քանի որ վերջիններս հանդիսանում էին ԱՄՆ-ի դաշնակիցները ընդդեմ Սովետական միության:

Դաշնակցելով Սովետական միության հետ, Եգիպտոսը, սակայն, չէր պատկանում խորհրդային խմբավորման երկրներին: Չմիացող երկրների շարժման ստեղծումից հետո Եգիպտոսը իր հիմնական արտաքին քաղաքականությունը հռչակեց դրական չեզոքության քաղաքականությունը: Դրական չեզոքության քաղաքականության սկզբունքների հստակ մշակումը կապված է Բանդուգյան խորհրդածոյովին 1955 թ.-ի ապրիլին Գամալ Աբդել Նասերի մասնակցության հետ⁵: Եգիպտոսի դրական չեզոքության քաղաքականությունը շատ մեծ նշանակություն ունեցավ Մերձավոր Արևելքի արաբական երկրների վրա, ինչպես նաև մեծ չափով ազդեց մեծ տերությունների քաղաքականության վրա Մերձավոր Արևելքում: Հենց այս քաղաքականության պատճառով, ինչպես նաև իր անձնական շահերը հաշվի առնելով, Եգիպտոսը չմիացավ 1955 թ. ստեղծված Բաղդադյան պակտին: Բացի այս, Նասերը Բաղդադյան պակտը համարում էր Արևմուտքի Արաբական Արևելքում իր գերիշխանությունը պահպանելուն ուղղված դաշինք: Հետագայում Նասերի դուստր՝ դոկտոր Հուդա Աբդել Նասերը հիշում է, որ իր հայրը բացասական էր տրամադրված մեծ և փոքր երկրների միջև դաշինքների հաստատմանը, քանի որ այդ դաշինքները, Նասերի կարծիքով, հնարավորություն էին տալիս օգտագործել փոքր պետություններին մեծ պետությունների կողմից:

Դրական չեզոքության քաղաքականության որդեգրումը ստիպեց Եգիպտոսին կոնֆլիկտների մեջ մտնել նախկին գաղութատեր պետությունների հետ մի կողմից, և մյուս կողմից նպաստեց Եգիպտոսի մերձեցմանը խորհրդային երկրների հետ: Մակայն կարևոր է նաև այն, որ դրական չեզոքության քաղաքականության որդեգրումը զգալիորեն

⁵ Afaf Lutfi al-Sayyid Marsot, A History of Egypt: From the Arab Conquest to the Present, New York, 1985 p. 132.

բարձրացրեց Եգիպտոսի հեղինակությունը միջազգային ասպարեզում և արաբական երկրների շրջանում:

1956 թ. տեղի ունեցավ Սուեզի ջրանցքի պատերազմը⁶, որի ամենակարևոր արդյունքը այն էր, որ բրիտանական և ֆրանսիական բանակների անհաջողություններն ու նրանց ուժերի հարկադրաբար դուրսբերումը Եգիպտոսից խորհրդանշեց Մերձավոր Արևելքում եվրոպական (Անգլիայի և Ֆրանսիայի) օտար գերիշխանության դարաշրջանի ավարտը⁷:

Անկասկած է, որ Եգիպտոսի լիակատար անկախության հասնելու համար մղված պայքարը մեծ չափով նպաստեց նաև Հյուսիսային Աֆրիկայի արաբական երկրներում ազգային-ազատագրական շարժումների զարթոնքին: Այս երկրներում ազգային-ազատագրական շարժումները մեծ չափով աջակցվում էին Եգիպտոսի կողմից: Այսպես՝ Ալժիրը ազգային-ազատագրական շարժման ժամանակ (1954-1962 թթ.), բացի դիվանագիտական և քաղաքական աջակցությունից, մեծ չափով զենք ստացավ Եգիպտոսի իշխանություններից: Եգիպտոսից աջակցություն էին ստանում նաև Մարոկկոն և Աուդանը⁸: Իսկ երբ Արաբական պետությունների լիգան 1961 թ. օգոստոսին որոշեց Քուվեյթ ուղարկել արաբական զինվորական ստորաբաժանումներ՝ կազմված արաբական տարբեր երկրների տրամադրած զորամասերից⁹, Եգիպտոսը առաջիններից մեկը աջակցեց այս ձեռնարկին: Արաբական զորքերը պետք է փոխարինեին անգլիական զորքերին՝ պաշտպանելով Քուվեյթի անկախությունը ու տարածքային ամբողջականությունը Իրաքի հնարավոր ագրեսիայից:

Միրիայի երկարատև անկայուն վիճակը 1958 թ.-ի փետրվարին հանգեցրեց Եգիպտոսի հետ Միրիայի միավորմանը Միացյալ Արաբական Հանրապետության կազմավորման միջոցով: Ցանկացած արաբական պետություն կարող էր միանալ ԱՄՀ-ին միության կամ

⁶ Новейшая история арабских стран Африки 1917-1987, М., 1990, с. 28-29.

⁷ Առաջին բանը, որ եգիպտական զորքերն արեցին Սուեզ մուտք գործելուն պես, Ֆերդինանդ դը Լեսսեպսի արձանի պայթեցումն էր: Տե՛ս Կարապետյան Ռ., նշվ. աշխ., էջ 182:

⁸ Агарышев А., նշվ. աշխ., էջ 94:

⁹ Հովհաննիսյան Ն., Արաբական երկրների պատմություն, հ. IV, Ե., 2007, էջ 623:

ֆեդերացիայի ձևով¹⁰։ Մակայն միավորման 3.5 տարիների ընթացքում Եգիպտոսի վերնախավը ձգտում էր ուղղակի ղեկավարել Սիրիան եգիպտական կառավարման մոդելով, ինչը հանգեցրեց Սիրիայում դժգոհությունների տարածմանը և 1961 թ.-ի սեպտեմբերի 28-ի ընդվզումից հետո՝ Սիրիայի անջատմանը։

1962 թ. Եմենում քաղաքացիական պատերազմ սկսելուց հետո Եգիպտոսը այստեղ զորքեր մտցրեց՝ նպատակ ունենալով աջակցել հանրապետական ուժերին՝ միապետականների դեմ պայքարում։ Հանրապետականների հաղթանակը Եգիպտոսին հնարավորություն կտար Հարավարևմտյան Արաբիայում ամրապնդել իր դիրքերը։ Մակայն կողմերից ոչ մեկը չէր կարողանում վերջնական եաջողության հասնել, և քաղաքացիական պատերազմը շարունակվում էր։ Միայն 1967 թ. արաբաիսրայելական պատերազմում պարտության կրելուց ետո Եգիպտոսը դադարեցրեց իր օգնությունը հանրապետականներին։

1967 թ. հուլիսի 5-ին սկսած արաբաիսրայելական վեցօրյա պատերազմը¹¹ ամբողջովին փոխեց իրավիճակը Մերձավոր Արևելքում։ Եգիպտոսի համար մեկ խնդիրը դարձավ Իսրայելի կողմից օկուպացված եգիպտական հողերի ազատագրումը։ Արտաքին քաղաքականության մեջ Եգիպտոսը ձգտում էր հասնել 1967 թ. նոյեմբերի 22-ին ՄԱԿ-ի անվտանգության խորհուրդի կողմից ընդունված 242 բանաձևի իրականացմանը, որը դարձավ այս կոնֆլիկտի լուծման ուղենիշը։ Նրանում պահանջվում էր Իսրայելից զորքերի դուրս բերում 1967 թ. հուլիսին օկուպացրած բոլոր արաբական տարածքներից։

1967 թ. հունիսի 5-ին սկսած¹² արաբաիսրայելական վեցօրյա պատերազմի ավարտից ետո Եգիպտոսի և Իսրայելի միջև սկսեց «Հյուժիշ պատերազմ», որի նպատակն էր ռազմական ճանապարհով ստիպել Իսրայելին զիջումների գնալ։ Թեև այն փաստորեն սկսել էր

¹⁰ <http://www.4shared.com/get/4MYwRqjk/.html> Ջակ Ռումել և Մարի Լուրահ, Գամալ Աբդել Նասերը Ֆալուջայի շրջափակումից մինչև անելանելի դրություն, էջ 110 (արաբ.)։

¹¹ Джонсон П., Популярная история евреев, М., 2003, с. 606.

¹² Ռավդաթ Սաիդ Ահմադ, Գամալ Աբդել Նասերի հեղափոխությունը ամբողջությամբ, Կահիրե, 1992, էջ 935 (արաբ.)։

վեցօրյա պատերազմի ավարտից շուրջ մեկ ամիս անց, սակայն պաշտոնապես հայտարարվեց Նասերի կողմից 1969 թ. հուլիսին:¹³ Նասերի կարծիքով քանի որ Իսրայելի բանակում մեծամասնությունը կազմում են պառիստայինները, ապա Իսրայելը չի կարողանա դիմանալ երկարատև և հյուծիչ պատերազմին: 1970 թ. օգոստոսի 8-ին կնքվեց զինադադար, որով էլ և ավարտվեց «Հյուծիչ պատերազմը»¹⁴:

Ամփոփելով՝ կարելի է ասել, որ 1952 թ. հուլիսի 23-ին տեղի ունեցած հեղափոխությունը լիովին փոխեց Եգիպտոսի պատմության ընթացքը՝ նոր էջ բացելով նրա պատմության մեջ: Հեղափոխությանը հաջորդած հասարակական-քաղաքական և սոցիալ-տնտեսական փոփոխությունները, որոնց կազմակերպիչը և իրականացնող իրավամար կարելի է համարել հենց իրեն՝ Նասերին, լուրջ ուշադրության են արժանի: Մրա հետ միաժամանակ ձևավորվեց Եգիպտոսի արտաքին քաղաքականության հիմնական դրույթները, այն է՝ Արևմուտքից հեռացում և Խորհրդային Միությանը ետևելու քաղաքականություն, արաբական և աֆրիկյան երկրների հետ սերտորեն համագործակցելու քաղաքականություն, նոր անկախացող և անկախացած արաբական երկրներին աջակցելու քաղաքականություն, ռազմական դաշինքներին չմիանալու քաղաքականություն և այլն: 1967 թ. արաբաիսրայելական պատերազմից եետո Նասերը ամեն ինչ արեց բռնազավթված տարածքներն ազատագրելու համար, սակայն անջատ հաշտության չգնաց Իսրայելի նետ՝ արաբական միասնականությունը չխախտելու համար:

ARMEN ZHAMHARYAN

(IOS)

THE FOREIGN POLICY OF EGIPT IN 1952-1970

The revolution of July 23 in 1952, led by Nasser, changed the course of Egyptian history and opened a new page in its history.

¹³ http://www.waronline.org/IDF/Articles/attrition_war1.htm

¹⁴ Կարապետյան Ռ., նշվ. աշխ., էջ 194:

Egyptian political and economical changes played a very important role for the country. The new principles in Egyptian policy resulted to foster distant relations from the West and nearing to East.

Nasser helped to establish a good relationship with India and Yugoslavia and also with the Non-Aligned Movement of developing countries. So he continued to be a leading force in the Non-Aligned movement. It's a fact, that until his death Nasser remained extremely popular not only within the Egyptians but also throughout the Arab world. His will was to resist the Western powers and also cease Israel's military policy in region.

Six Day War in 1967 showed the weakness of Egyptian, Syrian and Jordanian armies in comparison with the Israel's. Later on, Israel occupied the Sinai Peninsula and the Gaza Strip from Egypt, Golan Heights from Syria, and West Bank and East Jerusalem from Jordan.

After the Six day war Egypt launched the War of Attrition along the Suez Canal with the idea of returning the occupied regions.